

PROGRAMSKI IZVJEŠTAJ od travnja 2011. do travnja 2012.

Sadržaj:

I. Sažetak

II. Programski razvoj

1. Javni dijalog i javne politike
2. Dokumentiranje
3. Unaprjeđenje sudskih praksi i pravnih standarda

III. Organizacijski razvoj

- Upravljanje i vođenje
- Ured i logistika
- Planiranje, monitoring i evaluacija
- Uredski tim *Documente*
- Volonterski tim
- Financijsko poslovanje
- Namicanje sredstava
- Financijska situacija
- Suradnja s drugim organizacijama i institucijama
- Razvoj organizacije

I. SAŽETAK

Documenta je u 2011. nastavila rad na ostvarivanju svojih najambicioznijih programa poput dokumentiranja sudbine ubijenih i nestalih, snimanja i afirmiranja osobnih sjećanja na rat i sustavnog praćenja suđenja za ratne zločine. Postali smo vidljiviji u javnosti. Na području Sisačko-moslavačke županije prikupljen je značajan broj dokumenata, intervjuirali smo na stotine ljudi i evidentirali nekoliko tisuća žrtava. Sastavljan je poimenični popis s ukupno 5.672 žrtava s područja Sisačko - moslavačke županije sa svim dostupnim informacijama o njima i okolnosti njihove smrti. Istraživački tim odradio je više od 2.000 intervjuja i sastanaka s članovima obitelji žrtava, svjedocima, udrugama žrtava i partnerskih organizacija koji su doveli do informacija o više od 2.200 žrtava. Snimili smo 45 video intervjuja u sklopu projekta *Osobna sjećanja na ratove i druge oblike političkog nasilja od 1941. do danas*. Dovršavaju 2010. krenuli smo u studijska putovanja na mjesta sjećanja i stradanja od 1941. – 1990. Objavili smo publikacije *Rat, dokumentiranje i pravni status žrtve* koju je uredio Igor Roginek, *Institucije državne uprave Republike Hrvatske od osamostaljenja do članstva u Europskoj uniji (I. dio)*, autorice Živane Heđbeli, te *Neispričana povijest, ARK 1991. – 2011.* koju su uredili Vesna Janković i Nikola Mokrović.

U suradnji s partnerskim organizacijama nastavili smo raspravu o utvrđivanju činjenica o ratnim zločinima i doprinijela izgradnji regionalne koalicije s više od tisuću članica, među kojima su organizacije za ljudska prava, udruge i udruženja žrtava, znanstvenici/e, umjetnice/i, vjerske zajednice, organizacije mladih, veterani i drugi. U raspravu o Regionalnoj komisiji za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava (REKOM) uključili su se ne samo ljudi različitih mišljenja i uvjerenja nego i pripadnici ideološki, vrijednosno i politički suprotstavljenih skupina. U listopadu smo organizirali Sedmi regionalni forum o tranzicijskoj pravdi nakon kojeg je inicijativa za REKOM postala predmet javnih prijedora u Hrvatskoj.

Koalicija za osnivanje Regionalne komisije za ustanovljenje i javno iznošenje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava u bivšoj SFRJ (REKOM) za stvaranje točnog, službenog i objektivnog zapisa o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava, počinjenim u periodu od početka 1991. do kraja 2001.godine, priznavanje žrtava i njihove patnje, kao i sprečavanje ponavljanja zločina.

Platforma 112 - za stabilne, odgovorne i demokratske institucije vlasti i jednak pristup pravdi

Apel za HRT za uspostavu vjerodostojnosti javne funkcije HRT-a, u suradnji s Hrvatskim novinarskim društvom, Hrvatskim P.E.N. Centrom, Kućom ljudskih prava, GONG-om, Koordinacijom za medije Hrvatske udruge producenata i Društva hrvatskih filmskih redatelja i drugim organizacijama civilnog društva

Od osnivanja *Documente* sudjelujemo u nacionalnom timu za praćenje suđenja za ratne zločine u skupa s Centrom za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek i Građanskim odborom za ljudska prava. Republika Hrvatska ima gotovo dva desetljeća dugo iskustvo u procesuiranju ratnih zločina, no još ne možemo biti zadovoljni kako se suđenja provode. Svojim prijedlozima uključili smo se u izradu mišljenja organizacija civilnog društva o spremnosti Republike Hrvatske na zatvaranje pregovora o pristupanju Hrvatske Europskoj uniji (23. poglavlje – temeljna prava i slobode).

U javnosti smo upozoravali da brojni članovi obitelji žrtava ratnih zločina nisu dobili ni moralnu (počinitelji nisu kazneno odgovarali) niti materijalnu zadovoljštinu (većina je izgubila parnice za naknadu štete). U 2010. nastavili smo analizu odštetnih postupaka, od kojih se 105 vodi zbog smrti, nestanka ili ranjavanja a 30 zbog naknade materijalne štete. Republika Hrvatska treba prestati činiti dodatnu nepravdu obiteljima koje još uvijek nisu dočekali da se utvrdi kaznena odgovornost za smrt njihovih bliskih. Vlada RH treba žurno donijeti odluku kojom se Republika Hrvatska odriče naplate troškova od svih tužitelja koji nisu uspjeli sa svojim tužbenim zahtjevima za naknadom štete.te

donijeti nacionalni program i zakon kojima bi se osnovao fond za naknada štete žrtvama ratnih zločina i zločina u ratu, što ćemo zagovati u kampanji koju pripremamo za jesen.

U 2011. ostvarili smo planirane aktivnosti:

1. Javni dijalog i javne politike – Produbljivanje i intenziviranje javnog dijaloga o suočavanju s prošlošću te javne i zakonodavne inicijative vezane uz dokumentiranje činjenica o ratnim zločinima, kazneno procesuiranje ratnih zločina, obeštećenje zbog ratnih zločina, nastavu povijesti i kulturu sjećanja u 2011. bilo je prije svega usredotočeno na raspravu o inicijativu za ustanovljenje regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava (REKOM).

- Zajedno s organizacijama članicama Koalicije za REKOM koja je u prosincu imala više od 1.000 članova i članica Documenta je okupila zainteresirane za suočavanje s prošlošću. U 2011. provedena je kampanja i prikupljanje potpisa za REKOM (od travnja do lipnja 2011.). U lipnju potpise smo predali Predsjedniku RH. U nastavku intenzivnog procesa zagovaranja osnivanja REKOM-a kojeg Documenta u ime Koalicije za REKOM provodi sa organizacijama za zaštitu ljudskih prava, udrugama i udruženjima žrtava i obitelji žrtava stradalih i nestalih, organizacijama mladih, ženskih grupa, profesionalnih udruženja i novinara prijedlog statuta ćemo predati Hrvatskom saboru, Vladi RH te parlamentima, vladama i predsjednicima drugih post-jugoslavenskih zemalja

- U 2011. godini održano je 6 konferencija za tisak posvećenih suđenjima za ratne zločine i naknadama štete, te presudi haškog tribunala u predmetu Gotovina, Čermak, Markač kao i okrugli stol o praćenju suđenja za ratne zločine (ožujak 2011.), te okrugli stol o pravnom statusu žrtava rata (studen 2011.)

2. Dokumentiranje - Sustavno prikupljanje građe o ratnim zbivanjima, osobnim sjećanjima na rat i radu organizacija za ljudska prava

Program teče od osnivanja Documente.

a) Snimanje osobnih sjećanja na rat metodom usmene povijesti. U 2011. nastavili smo projekt "Osobna sjećanja na ratove i druge oblike političkog nasilja od 1941. do danas" u suradnji sa sveučilištima Twente i Erasmus iz Nizozemske. Ukupno smo snimili 207 video intervjua te održali 6 predstavljanja projekata (Zadar, Knin, Drniš, Dubrovnik, Split, Saborsko). Snimljena kazivanja ćemo u obliku video zapisa objaviti na stranici www.osobnasjecanja.hr. Cilj nam je u iduće 3 godine objaviti 500 kazivanja iz cijele Hrvatske.

b) Dokumentiranje rada organizacija za ljudska prava. U 2011. nastavili smo raditi na osvještavanju organizacija civilnog društva o važnosti sređivanja i arhiviranja njihovog gradiva kroz tečajeve, distribuciju priručnika, savjetodavni rad i odgovore na konkretna pitanja i probleme. Dorađen je "Plan afirmiranja čuvanja gradiva organizacija civilnog društva, otvaranja čitaonice i osnivanja virtualnog dokumentacijskog centra". Priveli smo kraju sređivanje gradiva Antiratne kampanje Hrvatske. U prosincu je objavljena knjiga o Antiratnoj kampanji Hrvatske.

c) Dokumentiranje ljudskih gubitaka. Istraživači/ce na projektu "Ljudski gubici u Hrvatskoj 1991 - 1995" su u 2011. godini do lipnja dovršavali dokumentiranje u Sisačko-moslavačkoj županiji a od srpnja počeli dokumentiranje u Zapadnoj Slavoniji.

3. Unaprjeđenje sudskih praksi i standarda - Sustavno praćenja sudskih procesa za ratne zločine, izvještavanje o sudskim procesima u RH i regiji te zagovaranje unaprjeđenja sustava podrške svjedocima.

a) Praćenje suđenja za ratne zločine. Od osnivanja Documente sudjelujemo u nacionalnom timu za praćenje suđenja za ratne zločine u skupa s Centrom za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek i Građanskim odborom za ljudska prava. Publiciran je godišnji izvještaj o praćenju suđenja za ratne zločine za 2010. i polugodišnji za siječanj - svibanj 2011.

b) Podrška svjedocima – nastavili smo direktnu podršku svjedocima i zagovaranje institucionaliziranje podrške pri županijskim sudovima

c) Obeštećenje žrtava – preporuke sa okruglog stola o naknadama štete Brojni članovi obitelji žrtava ratnih zločina nisu dobili ni moralnu (počinitelji nisu kazneno odgovarali) niti materijalnu zadovoljštinu (većina je izgubila parnice za naknadu štete). U 2011. analizirali smo 104 odštetnih postupaka, od kojih se 70 vodi zbog smrti, nestanka ili ranjavanja a 34 zbog naknade materijalne štete. Obitelji žrtava podnosili su tužbene zahtjeve za štetu izazvanu aktima terora i drugim nasiljem za naknadu nematerijalne štete i ti su zahtjevi su uglavnom odbijeni s obrazloženjem zastare i/ili ratne štete za koju država Hrvatska nije odgovorna, uz obvezu plaćanja jako visokih troškova parničnih postupaka tuženoj RH. Provedena je analiza Različiti oblici naknade štete zbog usmrćenja bliske osobe u Hrvatskoj i Implikacije neosnovane primjene zakona o oprostima na parnične postupke za naknadu nematerijalne štete. Smatramo da bi se u traženju modela za obeštećenje žrtava zakonodavac trebao voditi standardom uspostavljenim u zakonu i svim žrtvama ratnih zločina ponuditi obeštećenje putem posebne zakonom propisane mjere. Započeli smo istraživanje potreba civilnih žrtava rata.

U tijeku 2011. Kuća ljudskih prava čija smo članica postala je prepoznatljivo mjesto zagovaranja. U svibnju 2012. u timu smo imali 22 zaposlenih i 45 volontera i volonterke. U veljači 2011. smo poslije više od 3 godine pregovora potpisali ugovor za izgradnju informacijskog sustava, koji treba omogućiti sistematizaciju prikupljenih podataka i njihovo predstavljanje javnosti. Izuzetno je važno fokusirati se na osnaživanje centralnih programa te sustavno namicanje sredstava. U veljači 2011. smo održali strateško planiranje kako bi stabilizirali organizaciju i odlučili se na organizacijsku intervenciju.

II. PROGRAMSKI RAZVOJ

1. JAVNI DIJALOG I JAVNE POLITIKE

Aktivnosti u programu vezane su uz produbljivanje i intenziviranje javnog dijaloga o suočavanju s prošlošću te javne i zakonodavne inicijative vezane uz dokumentiranje činjenica o ratnim zločinima, kazneno procesuiranje ratnih zločina, obeštećenje zbog ratnih zločina, nastavu povijesti i kulturu sjećanja. Veći dio aktivnosti u 2010. bilo je usredotočeno na raspravu o inicijativu za ustanovljenje regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava (REKOM). U drugoj polovici godine fokusirat ćemo se na zagovaranje osnivanja fonda za naknada štete žrtvama ratnih zločina i zločina u ratu, što ćemo zagovati u kampanji koju pripremamo za jesen.

1.1 Suočavanje s prošlošću

Cjelokupno djelovanje *Documente* u stanovitoj je mjeri doprinijelo sve učestalijoj upotrebi termina suočavanje s prošlošću i tranzicijske pravde u javnosti. U promicanju suočavanja s prošlošću u javnosti i društvu vrlo su uspješnim pokazalo međusobno nadopunjavanje različitih programa *Documente* i partnerskih organizacija, posebice publiciranje redovitih izvještaja (o suđenjima za ratne zločine, o tranzicijskoj pravdi, o naknadama štete zbog usmrćenja bliske osobe..). Sam pojam suočavanja s prošlošću koji se 2004. na početku našeg rada u javnosti rabio samo iznimno u međuvremenu je postao uvriježen. Koncept je ušao u javnu upotrebu što naravno još ne znači da je to znak spremnosti hrvatskog društva na preuzimanje odgovornosti za posljedice ratnih zbivanja.

Nakon Regionalnih izvještaja o tranzicijskoj pravdi za 2006. i 2007. koji je s puno zanimanja prihvatila stručna javnost a pripremili smo ga u suradnji s *Fondom za humanitarno pravo*. Pripremili smo izvještaj za 2009. godinu koji smo zbog pomanjkanja sredstava objavili samo na internetu.

U zagovaranju suočavanja s negativnim nasljeđem prošlosti sudjelovali smo s drugim organizacijama civilnog društva u pripremi zajedničkog prijedloga ustavnih promjena (u travnju i svibnju 2010.) te

izradu mišljenja organizacija civilnog društva o spremnosti Republike Hrvatske na zatvranje pregovora o pristupanju Hrvatske Europskoj uniji (23. poglavlje – temeljna prava i slobode) u veljači i ožujku 2011.

Internetska stranica *Documente* www.documenta.hr od rujna 2005. godine donosi informacije o svim aktivnostima, uključujući oglašavanja o javnim događanjima, regionalnoj suradnji, izvještaje sa suđenja za ratne zločine, izjave za javnost vezane uz aktualna politička zbivanja u zemlji, te informacije o našim publikacijama. Tijekom 2009. izradili smo novu, modernu web stranicu. U prosjeku je tijekom 2010. godine mjesečno bilo 2.078 jedinstvenih posjetitelja i 3.185 posjeta, odnosno 24.933 jedinstvenih posjetitelja i 38.209 posjeta godišnje. Dobar dio naših vijesti prenosila je i web stranica Kuće ljudskih prava Zagreb www.kucaljudskihprava.hr koju mjesečno posjeti više od 2.500 posjetitelja.

Registrirane su i postavljene posebne domene za potrebe pojedinih projekata: www.ljudskogubici.info, www.kulturasjecanja.org, www.osobnasjecanja.hr i www.croatianmemories.org, koje vode na određene dijelove naših web stranica ili posebne, specijalizirane web platforme.

Sve smo vidljiviji i u medijima. U pisanim i elektronskim medijima *Documenta* je u tijeku 2010. spomenuta 615 puta.

1.2 Koalicija za regionalnu komisiju

Sve se postjugoslavenske zemlje susreću s mnogobrojnim izazovima u pokušaju suočavanja s naslijeđem oružanih sukoba koji su iza sebe ostavili više od 130 000 smrtno stradalih i najmanje milijun izbjeglica. Sve postjugoslavenske zemlje prihvatile su kaznena suđenja kao najučinkovitiji pravni mehanizam za utvrđivanje pojedinačne odgovornosti za počinjene ratne zločine. Upravo su iskustva Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju pokazala nužni značaj utvrđivanja činjenica u borbi protiv poricanja. S druge strane, pod pritiskom međunarodne zajednice, i kao rezultat strategije završetka rada MKSJ-a, države u regiji su osnivanjem specijalnih sudova za ratne zločine ili unaprjeđivanjem rada pravosudnih institucija započele proces individualiziranja kaznene odgovornosti na nacionalnoj i na lokalnoj razini.

Tijekom 2006. godine tri organizacije za ljudska prava *Documenta* iz Zagreba, *Fond za humanitarno pravo* iz Beograda i *Istraživačko dokumentacioni centar* iz Sarajeva, koje zagovaraju regionalni pristup u procesu tranzicijske pravde, započele su konzultacije o mehanizmima za utvrđivanje i kazivanje istine na regionalnoj razini. Na ovaj način tri partnerske organizacije nastoje proširiti već uspostavljenu diskusiju civilnoga društva o strategijama tranzicijske pravde i potaknuti vlade u regiji na uključivanje u proces konzultacija o regionalnim mehanizmima za utvrđivanje isitne. Na Forumu u Prištini tijekom listopada 2008. osnovana je Koalicija za osnivanje Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica (REKOM), koju čine organizacije za ljudska prava, udruge žrtava, organizacije mladih, pisci/spisateljice, umjetnici/e, novinari/ke, i sudionici/e u regionalnom konzultacijskom procesu civilnog društva o načinima za utvrđivanje istine o ratnim zločinima u bivšoj Jugoslaviji.

Spomenuta regionalna *Koalicija za osnivanje Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima* ima zadaću informirati regionalnu javnost o inicijativi, širiti mrežu podrške, a potom, s preporukama civilnog društva, zahtjev za osnivanje Komisije predati nacionalnim vladama i parlamentima post-jugoslavenskih zemalja.

Organizacije zainteresirane za suočavanje s prošlošću okupile su se u Koaliciju za ustanovljenje regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava (REKOM). U 2010. smo završili konzultacije o inicijativi za REKOM i započeli konzultacije o nacrtu Statuta REKOM-a. U Hrvatskoj smo organizirali Treću skupštinu koalicije za REKOM i **Sedmi regionalni forum za tranzicijsku pravdu** (u Zagrebu), **3 regionalne konzultacije** s logorašima (u Dubrovniku), s pravnicima (u Zagrebu) te studentima (u Zagrebu) **kao i 7 lokalnih i nacionalnih**

konzultacija (u Daruvaru, Pakracu, Osijeku, Vukovaru, Zagrebu). Sudjelovali smo na **Drugoj skupštini Koalicije** za REKOM i **Šestom regionalnom forumu** za tranzicijsku pravdu u Novom Sadu kao i na **8 regionalnih konzultacija** u drugim post-jugoslavenskim zemljama.

Tijekom 2010. godine aktivnosti Koalicije za REKOM bile su prisutne u emisijama HRT-a, NOVE TV i RTL. 01. lipnja 2010. u Zagrebu je predstavljena **medijska kampanja** uz sudjelovanje velikog broja novinara/ki, aktivista/aktivistkinja kao i predstavnika udruga i udruženja žrtava. Istovremeno su održane prezentacije u Banja Luci, Beogradu, Ljubljani, Podgorici, Prištini, Sarajevu, Skopju. Kao i u pripremi i tijekom realizacije sadržaja medijske kampanje i tijekom njenog predstavljanja fokus je bio na predstavnicima obitelji žrtava. Mirko Kovačić (Vukovar) i Marica Šeatović (Novska) svojim sudjelovanjem pokušali su ukazati na važnost utvrđivanja činjenica o svim žrtvama. I u medijskim izvještajima (Nova TV, HRT, Jutarnji list, Večernji list, Novi list, H alter) naglasak je bio na poruci žrtava o važnosti utvrđivanja činjenica. Na predstavljanju kampanje Sara Lalić govorila je o publikaciji *Mladi i prošlost – zašto bi me to zanimalo?* a Urša Raukar i Vili Matula su čitali poeziju.

TV spotovi kao i oglasi s porukom o važnosti utvrđivanja činjenica tijekom lipnja i srpnja realizirani su kroz emitiranje i objavu istih (HRT, Nova TV, Novi list, Tjednik Novosti, 24 sata). Sa ograničenim sredstvima za pregovaralo se sa marketinškim odjelima većih medijskih kuća. HRT je u kampanji sudjelovao kroz gratis emitiranja TV spotova slično kao Tjednik Novosti i Novi list s besplatnim objavljivanjem oglasa. 24 sata su tijekom srpnja u svojem subotnjem izdanju distribuirali 90 000 *insertera*.

Vidljivost inicijative povećala se u tijeku sedmog regionalnog Forumu za tranzicijsku pravdu. U studenom, nakon natpisa u Globusu inicijativa za REKOM postala je tema javnih prijedora najvidljivijih u intervjuima koje je objavio Večernji list. U nekoliko tiskanih medija – Novi list, Novosti, Večernji list, Hrvatski list, Globus su objavljeni tekstovi vezani za REKOM kao i reakcije organizacija civilnog društva.

Iznimno je značajna bila **politička podrška inicijativi** koju smo dobili od Predsjednika Republike Hrvatske Ive Josipovića te Predsjednika Republike Srbije Borisa Tadića te od strane predstavnika Vijeća Europe i Europske unije.

U tijeku 2010. održano je 10 redovitih sastanaka članica Koalicije za REKOM u Hrvatskoj. Sedam su se puta sastale posebne radne grupe: jednom se sastala radna grupa za vjerske zajednice (u veljači), dva puta radna grupa za promicanje dijaloga s braniteljima (u veljači i listopadu), jedan put radna grupa za političku podršku (u ožujku), jedan put radna grupa za medijsku kampanju (u travnju) i jedan put radna grupa za javno zagovaranje (u studenom).

1.3 Kultura sjećanja

U 2010. krenuli smo u dugo planirana studijska putovanja na mjesta sjećanja i stradanja od 1941. – 1990. Organizirano je pet studijskih putovanja na mjesta sjećanja i stradanja u Hrvatskoj i susjednim zemljama vezanima uz događaje iz razdoblja 1941. do 1990. Prvo studijsko putovanje organizirano je 8. svibnja 2010. u gradu Zagrebu. Toga dana posjetili smo sljedeća obilježena ili neoznačena mjesta stradanja ili otpora: **Park prosinačkih žrtava, Spomen područje Dotrščina, Trg žrtava fašizma, Mirogoj, Zagrebački zbor/SC, Runjaninovu ulicu, ustaško mučilište u Jandrićevoj ulici, Tuškanac i Kerestinec.** Ovim putovanjem željeli smo dati skroman doprinos priznavanju patnje svih žrtava povećavanjem kruga informiranih i zainteresiranih za raspravu o primjerenom načinu obilježavanja mjesta različitih stradanja.

U Parku prosinačkih žrtava okupljenima se obratio ing. **Milan Ogrizović**, sin na tome mjestu pogubljenog ilegalca Bogdana Ogrizovića. U spomen području Dotrščina, pridružili smo se Savezu antifašističkih boraca i antifašista RH na komemoraciji i polaganju vijenaca na najvećem stratištu u glavnom gradu na kojem su ubijene tisuće građana i građanki. Nakon toga smo se provezli pored

stadiona Maksimir te se zaustavili ispred kuće u ulici Prisoj br. 10 gdje je na tajnom sastanku dana 11. travnja 1941. godine Komunistička partija Jugoslavije donijela odluku o organiziranju oružane borbe i nastavku otpora unatoč kapitulaciji monarhističke vlasti. Na Trgu žrtava fašizma, mjestu gdje se nalazilo središte Ustaške nadzorne službe, govorili su **Zoran Pusić** iz Građanskog odbora za ljudska prava i **Vjeran Pavlaković**, povjesničar. U Runjaninovoj ulici obratio nam se **Juraj Hrženjak**, partizan i nekadašnji sudac Ustavnog suda te **Jadran Boban**, redatelj. Posjetili smo i sada ruševnu zgradu Zagrebačkog zbora u sklopu SC-a, mjesto s kojeg su započele prve deportacije 22. i 23. lipnja 1941. Obilazak smo nastavili posjetom središnjem zagrebačkom groblju Mirogoj, na kojem se nalazi spomenik narodnim herojima i grob srpske djeca s Kozare. Na tim je mjestima kratko predavanje održala **Nataša Mataušić** iz Hrvatskog povijesnog muzeja. Obišli smo i ustaško mučilište, tzv. „Sing – Sing“, mjesto je na kojem su mučeni i ubijeni protivnici fašističkoga režima, a koje se nalazilo u Jandrićevoj ulici 74. Cijeli obilazak smo zaokružili posjetom Kerestincu, gdje je početkom rata bilo internirano više od stotinu zatvorenika, od kojih su neki kasnije streljani na Dotršćini. Ovdje su nam se kratko obratili publicist **Slavko Goldstein** i **Vlado Jurak** iz Saveza antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske.

Drugo studijsko putovanje je održano 23. svibnja 2010. Na studijskom putovanju smo posjetili selo Gudovac kraj Bjelovara, gdje su u travnju 1941. godine ustaše strijeljale gotovo 200 Srba i gdje je postavljen i spomenik „Gudovčan - pred strijeljanje“, autora Vojina Bakića, koji je srušen 1991. godine. Na tom nam je mjestu kratko predavanje održao povjesničar **Filip Škiljan** iz Srpskog narodnog vijeće, a obratio nam se i **Viktor Vekić** iz Saveza antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske. Nakon toga smo posjetili i mjesto na kojem se nalazi rodna kuća Vojina Bakića u Bjelovaru. Putovanje smo nastavili posjetom prvom logoru u NDH „Danica“ pokraj Koprivnice. Ovdje je 1985. godine otvoreno spomen-područje „Danica“, koje je zatvoreno 1991. Kratko predavanje o logoru te o njegovom sadašnjem stanju, sanaciji i uređenju održao nam je **Dražen Ernečić** iz Muzeja grada Koprivnice.

Nakon „Danice“ posjetili smo bivši koncentracijski logor u Lepoglavi, gdje je Savez antifašista žrtvama ustaških zločina izgradio spomen-kosturnicu i postavio spomen-ploču, koje su uništene 1990. godine. U Lepoglavi su nam se kratkim izlaganjem obratili **Filip Škiljan** i **Gojko Matić** iz Saveza antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske. Putovanje smo završili posjetom rodnoj kući i spomeniku Josipa Broza Tita u Kumrovcu, a o devastaciji spomenika, koji je srušen u noći 27. prosinca 2004. godine, nešto više nam je rekao **Tvrtko Jakovina** s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Na trećem studijskom putovanju, održanom 4. rujna 2010., smo prvo posjetili selo Prkos, gdje je u ustaškom „čišćenju“ stradalo više od 400 ljudi (uglavnom žena i djece) u prosincu 1941. godine. Na ovoj su nam se lokaciji obratili publicist **Slavko Goldstein** (autor knjige *1941. – Godina koja se vraća*) te **Danica Mičić**, predsjednica Saveza antifašističkih boraca iz Prkosa.

Nakon Prkosa smo obišli Glinu, gdje su nas dočekali prof. dr. **Drago Roksandić** s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, te g. **Igor Mrkalj**, savjetnik gradonačelnika za međunarodnu suradnju i europske integracije. Prof. Roksandić je održao kratko predavanje o zločinima koji su počinjeni u svibnju i kolovozu 1941., za vrijeme kojih je pobijeno gotovo svo pravoslavno muško stanovništvo iz Gline i okolice. Također smo posjetili lokalno pravoslavno groblje na kojem je podignut zajednički spomenik svibanjskim i kolovoškim žrtvama. Naše studijsko putovanje smo nastavili posjetom sela Banski Grabovac u blizini Gline, gdje je održan prvi oružani partizanski ustanak na Baniji u srpnju 1941., nakon čega je uslijedila ustaška odmazda u kojoj je pobijeno oko 1.200 ljudi (uglavnom Srba) iz okolnih krajeva. Tamo su nas dočekali članovi Saveza antifašista iz Petrinje koji su nam pokazali dva spomenika – spomenik ustanku i spomenik žrtvama ustaških zločina. U Banskom Grabovcu nam se obratio jedan od sudionika ustanka, g. **Adam Dupalo**. Studijsko putovanje smo završili posjetom Petrovoj Gori i spomeniku antifašističkoj borbi na Petrovcu, djelu velikog hrvatskog kipara Vojina Bakića koji je pretrpio teška oštećenja za vrijeme rata 1991.-1995. O današnjem stanju spomenika, ali i o memorijalnom parku koji je na ovom mjestu postojao prije rata, govorila je gđa. **Snježana Pavičević** iz Hrvatskog povijesnog muzeja.

Četvrto studijsko putovanje je održano dva dana, 23. i 24. rujna 2010. Na ovom studijskom putovanju smo prvo posjetili mjesto na kojem se nalazio zloglasni ustaški logor Jadovno na Velebitu, koji je bio dio logorskog sustava Gospić – Velebit – otok Pag. Ovdje je prisutnima kratko predavanje o sustavu ustaških logora održao povjesničar i profesor s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, **Ivo Goldstein**. Putovanje smo nastavili prema otoku Rabu na kojem smo posjetili ostatke nekadašnjeg talijanskog fašističkog logora Kampor. Kroz ostatke logora i memorijalno groblje nas je proveo g. **Josip Andrić**, predsjednik Inicijativnog odbora za izgradnju Spomen muzeja Kampor, a obratila nam se i Rhea Ivanuš iz Hrvatskog povijesnog muzeja. Sljedeći dan smo posjetili bivši logor za političke zatvorenike na Golom otoku, gdje smo saslušali svjedočanstvo o boravku u logoru od bivšeg logoraša **Vladimira Bobinca**, dok nam je o ženskom logoru koji je postojao na susjednom otoku Sv. Grgur ispričala **Renata Jambrešić-Kirin** s Instituta za etnologiju i folkloristiku iz Zagreba.

Zaključno studijsko putovanje je održano 27. studenog 2010., kada smo posjetili Tezno kod Maribora i Bleiburg. U masovnoj grobnici u Teznom su pokopani većinom zarobljeni pripadnici vojske NDH (ustaše i manjim dijelom domobranski oficiri) te crnogorski i srpski četnici, koji su bili hladnokrvno smaknuti u drugoj polovici svibnja 1945. O ovim nam je događajima predavanje održao **prof. Mitja Ferenc** s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Ljubljani. Nakon toga smo posjetili austrijsko mjesto Bleiburg od kuda je krenuo tzv. "Križni put" u jugoslavenske logore te masovne likvidacije desetaka tisuća zarobljenika bez primjerenog suđenja. O tim je događajima govorio povjesničar **Vjeran Pavlaković** s Odsjeka za kulturalne studije Filozofskog fakulteta u Rijeci.

Na svim studijskim putovanjima je sudjelovalo u prosjeku 30 sudionika, od kojih su većina bili studenti društvenih i humanističkih znanosti te novinari. Svim sudionicima su za vrijeme studijskih putovanja podijeljeni informativni materijali koji sadrže povijesne informacije o događajima i lokacijama koje smo posjetili. Sva studijska putovanja su snimana s video kamerom te će od tih snimaka biti napravljeni kratki video klipovi koje ćemo postaviti na web stranicu *Documente*.

Kao jedan od produkata ovog projekta napravljena je i web mapa s ucrtanim mjestima sjećanja i stradanja u Hrvatskoj koja sadrži fotografije te kratke informativne materijale o svakoj od ucrtanih lokacija, koje su pripremili naši suradnici povjesničari.

Za 2011. godinu je planirano organiziranje **studijskih putovanja na mjesta sjećanja i stradanja također iz razdoblja 1941.-1945., ali u zemljama regije (Hrvatska, Srbija i Bosna i Hercegovina)**. Predviđena su sljedeća studijska putovanja:

1. studijsko putovanje (Hrvatska i Bosna i Hercegovina): **Jasenovac - Donja Gradina – Kozara**
2. studijsko putovanje (Bosna i Hercegovina): **Jajce - Sarajevo**
3. studijsko putovanje (Srbija): **Adaševci - Novi Sad - Beograd**

U sklopu projekta su također planirani okrugli stolovi (javne rasprave) na teme memorijala i spomenika žrtvama jugoslavenskih sukoba, o prikladnim načinima komemoriranja nasilnih događaja iz prošlosti te o tome što bi muzeji i memorijalni centri trebali podučavati učenike o Drugom svjetskom ratu. Javna događanja će se održati u Zagrebu, Sarajevu i Beogradu. Za ovaj projekt je tražena financijska potpora od Balkan Trust for Democracy, a planirani početak projekta je travanj 2011.

Za ovu je godinu također planirano održavanje **Ljetne akademije o kulturi sjećanja**, koja bi se održala početkom rujna u Zagrebu i na koju bi bili pozvani učesnici iz zemalja u regiji, ali i iz zemalja članica Europske Unije. Ljetna akademija je zamišljena kao mjesto razmjena ideja i iskustava iz područja komemoriranja i sjećanja na događaje iz Drugog svjetskog rata te na Holokaust, a pozvani učesnici bi uključivali predstavnike organizacija civilnog društva, medija, znanstvenih te istraživačkih institucija. Projekt je prijavljen na natječaj United States Institute for Peace te švedskoj fondaciji Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research.

U suradnji s partnerima iz regije planiramo program seminara posvećenim primijenjenoj povijesti (**Loja** iz Tetova, **Inicijativa mladih za ljudska prava** iz Beograda, **MESS** iz Sarajeva, **Multimedia**

Center iz Prištine i **Institut za primijenjenu povijest** iz Frankfurta na Odri). Dio sredstva je već osiguran a dio još uvijek namićemo.

U sklopu programa kulture sjećanja za 2011. godinu su predviđene i druge aktivnosti, kao što je **organizacija studijskog putovanja za mlade iz Grada Zagreba na mjesta sjećanja i stradanja iz Drugog svjetskog rata** (obilazak planiran 8. svibnja 2011.) za što je tražena financijska podrška od Grada Zagreba.

Od ostalih aktivnosti, planirana je i suradnja s **Udrugom za interdisciplinarna i interkulturalna istraživanja**, s kojim je predviđena partnerska suradnja na projektu koji se bavim spomenicima i naslijeđem Bogdana Bogdanovića, a u sklopu kojeg bi *Documenta* organizirala studijska putovanja na mjesta na kojima se nalaze neki od njegovih najznačajnijih spomenika u regiji. Projekt je prijavljen na natječaj European Cultural Fund.

Za ambiciozniji program poticanja kulture sjećanja koji uključuje pripremu međunarodne izložbe o suočavanju s prošlošću, snimanje dokumentaraca i organiziranje konferencije „Mladi i suočavanje s prošlošću“ na žalost nismo uspjeli namaknuti sredstva.

1.4 Nastava povijesti

Ne smanjuje se interes za knjigu *Jedna povijest, više historija* objavljenu 2007. godine koja sadrži *Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest*, separat koji je u ljeto 2005. napisan za nastavnike povijesti i učenike osnovnih škola, ali ga Ministarstvo obrazovanja, prosvjete i sporta u konačnici nije odobrilo. U publikaciju su uvršteni i dodatni tekstovi autora/ica *Dodatka*, Tvrтка Jakovine, Snježane Koren i Magdalene Najbar-Agičić te preslike iz tiskovina kroz koje će se dobiti uvid u društvenu konsternaciju i hajku koja je nastala u medijima povodom *Dodatka*. U budućnosti željeli bi sustavno analizirati udžbenika povijesti za osnovne i srednje škole.

1.5 Edukacija o izvještavanju sa suđenja za ratne zločine

U svrhu informiranja i educiranja o izvještavanju sa suđenja za ratne zločine od prosinca 2009. do veljače 2010. održali smo **edukaciju o izvještavanju sa suđenja za ratne zločine** koju ćemo ponovo organizirati na jesen 2011. Planiramo da će na edukaciji sudjelovati oko 20 studenata/ica četvrte i pete godine diplomskog studija novinarstva/politologije te dodiplomskog studija novinarstva/politologije.

O važnosti suđenja za ratne zločine i kontekstu u kojem se održavaju govoriti će **Vesna Teršelič**, voditeljica *Documente* i **Zoran Pusić**, predsjednik Građanskog odbora za ljudska prava. Monitori/ce **Mladen Stojanović**, **Marko Sjekvica** i **Jelena Đokić Jović**, **Veslinka Kastratović** izvijestit će o pojedinim slučajevima. Praktični dio o izvještavanju sa suđenja za ratne zločine voditi će novinari **Goran Jungvirth** (rad Međunarodnog kaznenog suda za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji) i **Sergej Abramov** (suđenja za ratne zločine u Hrvatskoj). U uvodnom predavanju polaznici/ce su učili o tehnikama izvještavanja sa suđenja, iz kojih se izvora mogu informirati o suđenju, koje elemente mora sadržavati izvještaj te su uspoređivali članke iz međunarodnih i domaćih medija koji su o istoj raspravi sa suđenja Gotovina-Čermak-Markač pred MKSJ različito izvještavali. Polaznici/ce će uživo preko interneta pratiti suđenje pred MKSJ te potom pisali izvještaje i radili analizu. Nakon toga studenti/ce će preko videolinka imali priliku razgovarati sa **Nermom Jelačić**, glasnogovornicom sudskih vijeća i Tajništva MKSJ. Studenti i studentice pratiti će jedno ročište suđenja pred Županijskim sudom u Sisku, Karlovcu ili Zagrebu. **Zdenka Pantić** iz Međunarodnog rehabilitacijskog centra za žrtve mučenja iz Zagreba održat će predavanje o psihološkom aspektu položaja žrtve i svjedoka u suđenjima za ratne zločine (kako trauma utječe na pamćenje, svjedočenje – rizik ili pomoć za žrtvu). **Ksenija Turković** s Pravnog fakulteta održat će predavanje o **položaju svjedoka/žrtve u suđenjima za ratne zločine**. Na završnom panelu govorit će novinari **Sergej Abramov**, **Boris Pavelić**, **Tihomir Ponoš** i **Goran Jungvirth**.

Na temelju evaluacije edukacije pripremamo seminar za jesensko- zimski semestar u suradnji s Fakultetom političkih znanosti.

2. DOKUMENTIRANJE

Sustavno prikupljanje građe o ratnim zbivanjima, osobnim sjećanjima na rat i radu organizacija za ljudska prava

2.1 Dokumentiranje ljudskih gubitaka

Vladine, znanstvene institucije i organizacije civilnog društva (uključujući i udruge žrtve i organizacija za ljudska prava, iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Srbije) prikupljale su podataka o ubijenim i nestalima u ratu u Hrvatska još od 1991. Prema dostupnim podacima, procjenjuje se da je broj ubijenih, poginulih i nestalih tijekom rata u Hrvatskoj od '91-'95 oko 22.000. Povjesničar prof. dr. sc. Ivo Goldstein procjenjuje da 22.283 osobe poginule ili nestale, od čega 8.147 vojnog osoblja i 6.605 civila. Srpska strana je prema tom izvoru imala ljudske gubitke od ukupno 6.222 osoba. Zbog nedostatka političke volje proces prikupljanja podataka o svim žrtvama nije završen.

Kako bi dopunila već prikupljene podatke o ljudskim gubicima *Documenta* je 2009. krenula u dodatna terenska istraživanja.

U prvoj fazi provedbe projekta istraživački tim fokusirao se na područje Sisačko-moslavačke županije. Prikupljen je značajan broj dokumenata, intervjuirali smo na stotine ljudi i evidentirali nekoliko tisuća žrtava. Sastavljan je poimenični popis s ukupno 5.672 žrtava s područja Sisačko - moslavačke županije sa svim dostupnim informacijama o njima i okolnosti njihove smrti. Istraživački tim odradio je više od 2.000 intervjua i sastanaka s članovima obitelji žrtava, svjedocima, udrugama žrtava i partnerskih organizacija koji su doveli do informacija o više od 2.200 žrtava.

Tim je na terenu proveo oko 800 radnih dana na terenu (svaki član tima više od 150 radnih dana tijekom prve godine provedbe projekta), radeći ponekad i do 11 sati dnevno. Uspješno je obrađeno više od 230 gradova, sela i zaseoka u SMŽ, i prijeđeno preko 18.000 km automobilom i 250 km pješice, na ponekad teško prohodnom terenu.

U suradnji s *Documentinim* stručnjacima za kazneno pravo koji prate suđenja za ratne zločine, istraživači su analizirali sve optužnice, presude i druge dostupne sudske dokument (sa suđenja pred hrvatskim sudovima i MKSJ). Također, pregledali smo više od 80 relevantnih knjiga, i ogroman broj (stotine) novina / časopisa iz 1990-ih. Skenirano je i arhivirano nekoliko tisuća stranica sudske i druge dokumentacije.

Od samog početka provedbe projekta *Documenta* je uspostavila kontakt sa predstavnicima nadležnih institucija informirajući ih o napretku u prikupljanju podataka, razvila komunikacijsku strategiju i redovito informira javnost o tijeku aktivnosti prikupljanja podataka. Ostvarena je uspješna suradnja s brojnim državnim i znanstvenim institucijama i različitim organizacijama.

Održani su brojni pripremni sastanci sa žrtvama, svjedocima, obiteljima žrtava i mogućim partnerskim organizacijama u Sisačko-moslavačkoj županiji, Požeško-slavonskoj županiji, Osječko-baranjskoj županiji, Vukovarsko-srijemskoj županiji i Splitsko-dalmatinskoj županiji.

Ostvarena je uspješna suradnja s brojnim državnim i znanstvenim institucijama i različitim organizacijama (Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Srpsko narodno vijeće, Hrvatska informacijsko-dokumentacijska referalna agencija, Institut za migracije i narodnosti, Srpski demokratski forum,

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Hrvatski državni arhiv, Državni zavod za statistiku, Hrvatska izvještajna novinska agencija, Hrvatski institut za povijest, Filozofski fakulteta (Odsjek za sociologiju, Odsjek za povijest), Međunarodni rehabilitacijski centar za žrtve mučenja, Udruženje porodica nestalih i prisilno odvedenih lica Vukovar, Zajednica udruga hrvatskih civilnih stradalnika iz Domovinskog rata, Savez udruga zatočenih i nestalih hrvatskih branitelja, Zajednica udruga naseljenika Hrvatske, Agencija lokalne demokracije Sisak, Projekt građanskih prava Sisak, Suncokret Gvozd, lokalne i regionalne vlasti ...).

Pregledali smo većinu optužnica i sudskih istraga vođenih za ratne zločine nad civilima ili ratnim zarobljenicima u Sisačko-moslavačkoj županiji i drugim hrvatskim regijama i skenirali preko 10.000 stranica sudske dokumentacije (optužnice, dokazi, presude, itd...). Istraživački tim je snimio više od 2.000 fotografija lokacija ubojstava, masovnih grobnica, grobova i spomen obilježja, kao i tisuće stranica iz različitih privatnih i službenih arhiva.

Pokrenuta je i posebna web stranica posvećena projektu www.ljudskigubici.info, putem koje je omogućeno ispuniti online karton žrtve, što se pokazalo posebno korisnim za osobe koje ne živi u Hrvatskoj ili regiji, a posjeduju podatke, informacije i dokumente o stradanjima članova/ica svojih obitelji.

Svi prikupljeni dokumenti i podaci (popisi žrtava, evidencije, dokumentacija sa suđenja za ratne zločine, kronologije, analize, demografski podaci, fotografije, video snimke, press-clipping ...) zajedno s našim internim dokumentima (zapisnici sastanaka istraživačkog tima, metodologije ...) su pažljivo klasificirani i arhivirani u skladu s najvišim profesionalnim standardima.

Vrlo dobra suradnja ostvarena je s Uredom za zatočene i nestale Vlade Republike Hrvatske s kojima redovito razmjenjujemo podatke. Uredu smo krajem 2010. godine predali popis s gotovo 130 imena nestalih osoba s područja Banovine i sisačkog područja, koje do sada nisu imali u svojoj evidenciji. U pripremi je i popis potencijalnih lokacija pojedinačnih, zajedničkih i masovnih grobnica koje smo evidentirali tijekom istraživačkog rada na terenu. I taj će popis sa svim relevantnim informacijama biti proslijeđen u Ured za zatočene i nestale kako bi oni mogli pokrenuti službenu proceduru iskapanja.

Isto tako, relativno dobra suradnja je uspostavljena s Hrvatskim memorijalno-dokumentacijskim centrom Domovinskog rata s kojima se povremeno sastajemo i razmjenjujemo informacije, podatke i saznanja s terena.

Početkom srpnja 2010. tijekom *Documentinog* redovnog godišnjeg operativnog planiranja, istraživački tim napravio je akcijski plan za razdoblje do kraja lipnja 2011. U tom periodu planiramo intenzivirati terenski rad, instalirati bazu podataka, i nastaviti raditi na prikupljanju, analizi i arhiviranju dokumentacije, počniti unositi podatke u bazu podataka i započeti proces provjere podataka. U planu je nekoliko javnih događanja na kojima želimo predstaviti naš rad, a u svhu podizanja svijesti i promicanje važnosti dokumentiranja svih žrtava (u Zagrebu, Pakracu, Požegi, Glini, Sisku, Osijeku).

Documenta je u drugoj polovici 2010. postala članica globalne mreže organizacija koje se bave prikupljanjem činjenica o ljudskim gubicima u različitim dijelovima svijeta – Global Casualty Practitioners Network (www.everycasualty.org), s ciljem jačanja kapaciteta i vidljivosti organizacije, ali i poboljšanja i intenziviranja dokumentiranja svih žrtava širom svijeta te zagovaranja važnosti prikupljanja činjenica o okolnostima stradanja.

U studenom 2010 smo organizirali međunarodnu konferenciju o pravnom statusu žrtve (civil, vojnik, policajac, paravojne jedinice...) na kojoj je sudjelovalo 70-ak stručnjaka iz 10-ak zemalja. Cilj je ovog stručnog savjetovanja bio razriješiti neke nedoumice i dileme koje se javljaju prilikom utvrđivanja statusa žrtava. Transkript i zaključci konferencije biti će objavljeni u obliku publikacije do kraja ožujka 2011.

Po završetku istraživanja u Sisačko-moslavačkoj županiji fokusirat ćemo se na područje zapadne

Slavonije, koje obuhvaća tri županije u područjima od posebne državne skrbi (ratom obuhvaćena područja).

2.2 Snimanje osobnih sjećanja na rat metodom usmene povijesti

U 2010. započeli smo projekt "Osobna sjećanja na ratove i druge oblike političkog nasilja od 1941. do danas" u suradnji sa sveučilištima Twente i Erasmus iz Nizozemske kroz MATRA program Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Nizozemske. Cilj ovog projekta je stvoriti platformu za žrtve i sve zainteresirane svjedoke i svjedokinje povijesti kako bismo afirmirali osobna sjećanja i sačuvali ih za buduće generacije. Predstavljajući različite narative o ratnim događajima i političkim sukobima, namjera nam je pridonijeti razvoju društvene svijesti o značaju ljudskih prava. Istovremeno, smatramo da na ovaj način možemo utjecati na prepoznavanje metode usmene povijesti kao ozbiljnog istraživačkog alata u okviru povijesti i drugih znanstvenih disciplina.

U 2010. snimljeno je **45 video intervjua** sa kazivačima/cama sa područja Like, zadarskog zaleđa, Zagreba i okolice; te održano 7 predstavljanja projekata (Ličko Petrovo Selo, Donji Lapac, Obrovac, Korenica, Saborsko, Benkovac, Plaški).

Uspostavili smo uspješnu suradnju sa organizacijama: Pokretač (Korenica), Tara (Ličko Petrovo Selo), Ženska grupa Donji Lapac, Udruga obnovitelja Karin, Kako je zelena moja dolina (Plaški), te sa jedinicama lokalne vlasti u Saborskom i Gospiću.

Sva snimljena kazivanja će biti transkribirana, prevedena na engleski i u uređenom obliku postavljena na internetsku stranicu www.osobnasjecanja.hr koja će omogućavati pretragu po svim riječima iz transkripta te ključnim riječima. Istraživači/ce će uz lozinku moći pristupiti svim snimljenim materijalima u cijelosti i skupu podataka posebno osmišljenom za ovaj projekt (metapodaci).

Documenta je suradnji sa katedrom za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu u lipnju i srpnju sudjelovala u kreiranju i održavanju kolegija "**Oralna historija i kultura sjećanja**" na doktorskom studiju povijesti s ciljem da se doktorandi/ice potaknu na korištenje intervjua i analizu osobnih životnih povijesti u vlastitim istraživanjima suvremene povijesti. Kolegiju se odazvalo 23 doktorskih studenata/ica te 12 volonera/ki Documente, a nastavu su izvodili Drago Roksandić (Filozofski fakultet), Renata Jambrešić Kirin (Institut za etnologiju i folkloristiku), Tatjana Jukić (Filozofski fakultet), Zdenka Pantić (Međunarodni rehabilitacijski centar za žrtve mučenja), Vesna Teršelić i Tanja Petrović.

Objavljene su publikacije "**Sjećanja na rat u Pakracu, Lipiku i okolnim mjestima**" i "**Evakuiran u Pakračku Poljanu – dnevničko-memoarski zapisi**" Đorđa Gunjevića.

"Sjećanja na rat u Pakracu, Lipiku i okolnim mjestima" nastala je kao rezultat nastojanja Documente da se zabilježe sjećanja ljudi koji su preživjeli rat na području Pakraca, Lipika i okolnih mjesta. Područje Zapadne Slavonije odabrano je zbog izrazite etničke mješovitosti stanovništva prije rata, teških stradanja pretrpljenih u ratu, ali i činjenice da je proces izgradnje mira na području bivše Jugoslavije započeo upravo u Pakracu 1993. Cilj ove publikacije je zabilježiti nepisane priče iz ne tako davne prošlosti koja će nas, htjeli mi to ili ne, još dugo zaokupljati.

"Evakuiran u Pakračku Poljanu – dnevničko-memoarski zapisi" nastali su iz bilješki Đorđa Gunjevića, ratnog pomoćnika povjerenika Vlade za Pakrac zaduženog za zdravstvo i socijalnu skrb. Gunjević je u dogovoru s Ministarstvom zdravstva i svojim pakračkim suradnicima i suradnicama proveo vrlo rizičnu, ali i nužnu operaciju – evakuaciju Medicinskog centra, samo dvjestotinjak metara udaljenog od položaja pobunjenih Srba. Međutim, Gunjevićevi zapisi ne govore samo o osobnoj sudbini jednog čovjeka, nego o sudbini čitave zajednice i civilizacijskom propadanju grada u vihoru rata.

Na promociju koja je održana u Pakracu 29. rujna odazvalo se više od 70 građana/građanki.

U sljedeće dvije godine planiramo snimiti ukupno 500 video kazivanja/sjećanja na razdoblje od 1941. godine do danas. Sva kazivanja će biti transkribirana, prevedena na engleski i u uređenom obliku postavljena na internetsku platformu www.osobnasjecanja.hr. Platforma će imati alate za pretragu te će omogućavati pretragu po svim riječima iz kazivanja, naprednu pretragu sa nekoliko parametara te pretragu uz pomoć ključnih riječi. Istraživači/ce će uz lozinku moći pristupiti snimljenim materijalima u cijelosti i skupu podataka posebno osmišljenom za ovaj projekt (metapodaci).

2.3 Dokumentiranje rada organizacija za ljudska prava

U nastojanju da dokumentira rad civilnih inicijativa *Documenta* se prvo odlučila prikupiti građu *Antiratne kampanje Hrvatske*.

Gradivo Antiratne kampanje pohranjeno je u prostorijama *Documente*, izrađen je preliminarni popis i struktura fonda. U tijeku je stvaranje opisa stvaratelja i opisa gradiva u skladu sa arhivističkim normama ISAD(G) i ISAAR/CPF. Gradivo, iako tek u ranoj fazi sređenosti i preglednosti, dostupno je za istraživače, a po preseljenju u Kuću ljudskih prava (ožujak 2010.) stvoreni su fizički preduvjeti da tijekom prve polovice ove godine postane dostupno i zainteresiranoj javnosti, u za to posebno namijenjenoj prostoriji unutar *Documente*.

Napisan je referat "Documentin doprinos uspostavljanju preduvjeta za očuvanje gradiva organizacija civilnog društva u Hrvatskoj". Autorice Tanja Petrović i Živana Hedbeli su prikazale probleme vezane uz gradivo nastalo radom organizacija za ljudska prava kao i aktivnosti koje *Documenta* provodi kako bi se organizacije civilnog društva potaklo na sustavno sređivanje, popisivanje i arhiviranje gradiva, a sve u cilju osnivanja dokumentacijskog centra u kojem bi se objedinilo arhive organizacija za zaštitu ljudska prava.

Planiramo kreiranje virtualnog arhiva organizacija za ljudska prava te čitaonice kao njegovog fizičkog pandana. U prvoj fazi taj bi arhiv bio inkorporiran u već postojeću web stranicu www.documenta.hr, a kasnije bi se, ovisno o financijskoj podršci kreirala zasebna internet platforma. Platforma je zamišljena kao kompatibilna baza podataka o gradivu organizacija za ljudska prava.

Planiramo izdavanje publikacije i organiziranje okruglog stola povodom dvadesete obljetnice osnutka Antiratne kampanje Hrvatske (1991. – 2011.) na kojem bi bila predstavljena publikacija o ARK-u i internet platforma sa digitaliziranim gradivom ARK-a kao i pripadajuća obavijesnim pomagala.

3. UNAPREĐENJE SUDSKIH PRAKSI I STANDARDA

Sustavno praćenja sudskih procesa za ratne zločine, izvještavanje o sudskim procesima u RH i regiji te zagovaranje unaprjeđenja sustava podrške svjedocima.

3.1 Praćenje suđenja za ratne zločine

Od osnivanja *Documente* sudjelujemo u nacionalnom timu za praćenje suđenja za ratne zločine u skupa s Centrom za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek i Građanskim odborom za ljudska prava. Od prošle skupštine publiciran je polugodišnji za siječanj - svibanj 2010. U ožujku smo predstavili godišnji izvještaj za 2010. godinu.

Predstavljanja nalaza praćenja suđenja stručnoj pravosudnoj javnosti su nam omogućila puno kvalitetniju komunikaciju s državnim odvjetništvom, pojedinim županijskim sudovima, Vrhovnim sudom, Ministarstvom pravosuđa te istovremeno doprinijela informiranosti javnosti o suđenjima za ratne zločine. Redovni izvještaji na web stranicama www.centar-za-mir.hr i www.documenta.hr su

najiscrpniji prikaz tijeka suđenja za ratne zločine. Iz godine u godinu stručna i šira javnost sve pomnije prati predstavljanje nalaza godišnjeg izvještaja.

Positivan pomak u procesuiranju ratnih zločina započeo je 2000. godine. Od tada pratimo napredak u pogledu: ispravljanja pogrešaka iz devedesetih godina; podizanja kvalitete optužnica i suđenja; procesuiranja zločina počinjenih od strane pripadnika hrvatskih postrojbi; stvaranja baze podataka o zločinima; regionalne suradnje pravosuđa te postavljanja zakonskih i organizacijskih temelja za podršku svjedocima. Godina 2010. obilježena je intenziviranjima istraga i podizanjem novih optužnica protiv pripadnika i srpskih i hrvatskih postrojbi te češćim delegacijama predmeta iz županijskih sudova/odvjetništava koji nemaju dostatnih kapaciteta.

Iskoraci poduzeti od strane najviših državnih dužnosnika tijekom 2010. godine, na inicijativu predsjednika Republike Hrvatske Ive Josipovića, pridonose stvaranju političkog i javnog mnijenja u Hrvatskoj i ostalim državama u regiji koji osuđuje zločine, a podupire procese pomirenja. Ipak, suđenja se i dalje odvijaju u kontekstu društvene tolerancije prema „vlastitim“ zločincima, posebice u ozračju pripreme za predstojeće parlamentarne izbore. Javnim je prostorom dominirala potpora Branimiru Glavašu, no uglavnom je dolazila od političke stranke (HDSSB) čiji je on osnivač. No i dio braniteljskih udruga podržavao je osobe protiv kojih su otvorene istrage ili postoje naznake da bi mogle biti otvorene. Takvo ozračje narušava razinu sigurnosti potrebnu da bi svjedoci i žrtve bili spremni svjedočiti. Kulturi nekažnjavanja zločina pridonosi odsustvo političke odgovornosti za počinjene zločine, primjerice potpredsjednika Hrvatskog sabora Vladimira Šeksa, koji je ostao na navedenoj dužnosti unatoč tome što je pravomoćnom presudom utvrđeno da je u vrijeme kada je bio predsjednik Regionalnog kriznog štaba postojala tajna četa koja je odvodila, mučila i ubijala civile.

Izostanak političke volje da se neovisnost, profesionalnost i učinkovitost pravosudnih tijela ojača specijalizacijom sudova i državnih odvjetništava priječi daljnji kvalitativni pomak u suđenjima za ratne zločine. Osim toga, sudeći po odluci VSRH u predmetu opt. Kufnera i dr., ne postoji zakonska mogućnost korištenja izjava svjedoka danih istražiteljima Tužiteljstva MKSJ-a kao dokaza pred domaćim sudovima.

Stoga je potrebno:

- Izmjenama *Zakona o primjeni Statuta Međunarodnog kaznenog suda i progona za kaznena djela protiv međunarodnog ratnog i humanitarnog prava* propisati: a) da se iskazi svjedoka dani istražiteljima Tužiteljstva MSKJ mogu koristiti kao dokazi pred domaćim sudovima; b) isključivu nadležnost četiri županijska suda (ili jednog posebnog suda) i četiri državna odvjetništva (ili jednog posebnog) za postupanja u prvom stupnju; c) da se u vijeća za ratne zločine mogu imenovati samo suci s iskustvom rada u najtežim kaznenim predmetima; d) da se raspravno vijeće VSRH sastoji isključivo od sudaca VSRH, čime bi se isključilo sudjelovanje porotnika.
- U slučajevima u kojima su sudovi pogrešno primijenili Zakon o oprostima na kaznena djela ubojstva za koje postoje sumnje da se radilo o ratnim zločinima potrebno je omogućiti vođenje novih postupaka.
- Razviti i primjenjivati strategiju za podršku žrtvama i svjedocima. U tom je području potrebno ostvariti suradnju sa OCD, osigurati financijska sredstva kako bi se sustav podrške unaprijedio, mreža sudova na kojima je podrška dostupna proširila, ali i razviti sustav podrške u državnim odvjetništvima i policiji.
- Vlada RH treba žurno donijeti odluku kojom se Republika Hrvatska odriče naplate parničnih troškova od svih tužitelja koji nisu uspjeli sa zahtjevima za naknadom štete zbog smrti bliske osobe. Potrebno je donijeti nacionalni program i zakon kojima bi se naknada štete zbog usmrćenja bližnjih uredila u skladu s *Temeljnim načelima i smjernicama o pravu na pravni lijek i reparaciju za žrtve teških kršenja međunarodnih ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava UN*.

3.2. Naknade štete obiteljima usmrćenih

Obitelji žrtava podnosili su tužbene zahtjeve za štetu izazvanu aktima terora i drugim nasiljem za naknadu nematerijalne štete i ti su zahtjevi su uglavnom odbijeni s obrazloženjem *zastare* i/ili *ratne*

štete za koju država Hrvatska nije odgovorna, uz obvezu plaćanja jako visokih troškova parničnih postupaka tuženju RH. Smatramo da bi se u traženju modela za obeštećenje žrtava zakonodavac trebao voditi standardom uspostavljenim u zakonu i svim žrtvama ratnih zločina ponuditi obeštećenje putem posebne zakonom propisane mjere. U drugoj polovici godine *Documenta* će se usredotočiti na zagovaranje ustanovljenja fonda za obeštećenje svih žrtava ratnih zločina i zločina u ratu.

U 2010. godini održane su **4 konferencije za tisak** posvećene suđenjima za ratne zločine i naknadama štete, te **okrugli stol** o praćenju suđenja za ratne zločine (ožujak 2010.).

3.3. Studijska posjeta pravosudnim institucijama u Haagu

Od posljednje skupštine dvije su skupine monitora i monitorica suđenja za ratne zločine te novinara posjetili Međunarodni kazneni sud za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji, Međunarodni sud pravde i Međunarodni kazneni sud, uz financijsku potporu Ministarstva vanjskih poslova Nizozemske. Prva je studijska posjeta organizirana u travnju 2010. a druga u veljači 2011. godine. U tijeku posjete sastali smo se s predstavnicima MKSJ (glasnogovornica suda Nerma Jelačić i glavni tužitelj Serge Brammertz).

II. ORGANIZACIJSKI RAZVOJ

Upravljanje i vođenje

Osnivačka skupština *Documente*, koja je najviše upravno tijelo održana je 18. listopada 2004. Redovne skupštine održane su u travnju 2005., u lipnju 2006. te u prosincu 2007. godine. 2008. i 2009. nismo održali skupštinu a rijetko se sastajao i Upravni odbor – što se ne slučajno poklopilo s intenziviranjem suradnje na praćenju suđenja za ratne zločine koja je podrazumijevala vrlo blisku suradnju između predsjednika i članice upravnog odbora te voditeljice *Documente*. U travnju 2010. održana je redovna skupština.

Documentom upravlja Upravni odbor čiji su članovi i članice Katarina Kruhonja, Emin Bužinkić, Pero Jurišin, Goranka Lalić, Zoran Pusić, koji je ujedno i Predsjednik Upravnog odbora. Početkom siječnja 2011. Katarina Kruhonja podnijela je ostavku na članstvu u Upravnom odboru iz osobnih razloga. U prošlim su sazivima Upravnog odbora bio i Dražen Lalić, Siniša Maričić i Srđan Dvornik. Poslovanje *Documente* vodi Voditeljica Vesna Teršelič.

Prostor

U prvim mjesecima nakon osnivačke skupštine koristili smo prostor Centra za mirovne studije i Centra za ljudska prava. *Documenta* je uselila u prvi iznajmljeni prostor na Iblerovom trgu 9 u listopadu 2005. a preselila se u nove prostorije na adresi Odranska 1, u ožujku 2006. Nabavljena je osnovna uredska oprema (stolovi i stolice, računala, štampač). U neadekvatnom prostoru od trideset kvadrata u jeku priprema na Forum u Zagrebu neko je vrijeme radilo 5 zaposlenih. U listopadu 2007. iznajmljena je dodatna soba u Odranskoj 1 kako bi stvorili prostor za 4 dodatna radna mjesta i smjestili prikupljeno gradivo a u siječnju 2009. još jedna soba za 6 novih radnih mjesta. U veljači 2010. smo skupa s pet organizacija (B.a.B.e., Centar za mirovne studije, Građanski odbor za ljudska prava, Udruga za promicanje istih mogućnosti i Udruga za zaštitu i promicanje mentalnog zdravlja – Svitanje) preselili u Kuću ljudskih prava u Selskoj ulici koja je vlasništvo grada Zagreba a obnovljena je uz potporu Ministarstva vanjskih poslova Norveške i grada Zagreba. Zbog nedostatka sredstava nismo mogli dovršiti sve fine radove. Zbog prostorne stiske tim usmene povijesti preselio je iz našeg sjedišta u Selskoj 112c u Selsku 112a.

Planiranje, monitoring i evaluacija

Documenta planira, prati i evaluira aktivnosti na više razina:

- i) unutar organizacije: na redovnim tjednim koordinacijskim sastancima (utorkom), redovnim timskim sastancima i godišnjim planiranjima (u srpnju). Planiranje teče u timovima programa ili projekata (primjerice dokumentiranje ljudskih gubitaka, praćenje suđenja itd.), u ad-hoc timovima pojedinih projekata (primjerice dogovori o promocijama knjige u dogovoru s autorima i autoricama te urednicom), te na razini Upravnog odbora i Skupštine *Documente*.
- ii) u suradnji s partnerskim organizacijama na razini Hrvatske:
 - o kao članica tima za praćenje suđenja za ratne zločine na mjesečnim sastancima s Centrom za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek i Građanskim odborom za ljudska prava te kvartalnim sastancima s predstavnicima Delegacije EC u RH, OSSE i drugim donatorima
 - o kao članica Koalicije za REKOM u RH na mjesečnim sastancima
- iii) na regionalnoj razini: kao članica Koordinacijskog vijeća Koalicije za REKOM na kvartalnoj i godišnjoj osnovi. je u tijeku. Povezivanje i usklađivanje različitih procesa planiranja sve je veći izazov.

Uredski tim *Documente*

Voditeljica *Documente*, Vesna Teršelič zaposlena je u *Documenti* od 01. siječnja 2006. Maja Dubljević kao programska koordinatorica bila je zaposlena u *Documenti* od 01. veljače 2006. do svibnja 2008. Od istog datuma do 31. svibnja 2007. kao tajnica bila je zaposlena Mili Simić Dododja. Od 21. kolovoza 2006. do 30. listopada 2007. na monitoringu suđenja za ratne zločine radio je Goran Miletić. Od 16. 10. 2006. s nama radi Igor Roginek. Od 15. listopada 2007. s nama radi monitorica Jelena Đokić Jović. Od 1. listopada 2007. na poslovima arhiviranja i koordiniranja snimanja osobnih sjećanja na rat metodom usmene povijesti radi Tanja Petrović. Najveći val zapošljavanja krenuo je od 1. siječnja 2009. kad smo u nekoliko mjeseci angažirali 9 novih djelatnika i djelatnica (Eugen Jakovčić, Tino Bego, Tanja Vukov, Slaven Rašković, Aida Bagić, Draga Solar, Mladena Tadej, Mario Bezbradica, Božica Ciboci). Sadašnji tim čine: Igor Roginek, Tanja Petrović, Jelena Đokić Jović, Milena Čalić Jelić, Eugen Jakovčić, Jelena Šimunović, Sanjin Bužo, Slaven Rašković, Mario Bezbradica, Božica Ciboci, Darija Marić, Tomislav Fresl, Maja Dubljević, Tamara Banjeglav, Marko Smokvina, Nikola Mrokrović, Vesna Teršelič. U Koordinacijskom timu koji se sastaje jednom tjedno su: Igor Roginek, Tanja Petrović, Tamara Banjeglav, Jelena Šimunović, Sanjin Bužo, Darija Marić, Vesna Teršelič.

Documenta ima sposobnu, izvrsnu, predanu i motiviranu ekipu koja u ne uvijek povoljnoj financijskoj situaciji radi s nesmanjenom snagom.

Volonterski tim

Tijekom ljeta i jeseni 2005. *Documenta* je počela okupljati volonterski tim (preko organizacija osnivačica, organizacija za ljudska prava, pravni fakultet i dr.) i organizirati prve sastanke na kojima se volonterski tim dogovorio o planovima za rad na prikupljanju usmene povijesti.

Od listopada 2005. volonterski tim se povremeno sastaje a tijekom siječnja 2006. krenula su prve terenske posjete Pakracu. Snimanje u Sisku i Osijeku išlo je puno sporije nego snimanje u Pakracu.

Documenta je u nekoliko navrata organizirala edukacije za volonterski tim, ili je omogućila/informirala/preporučila edukacije za volontere/ke organizirane od strane drugih organizacije. Zadnja u nizu edukacija održana je u veljači 2011. Snimanjem drugog kruga intervjua volonteri i volonterke sad dovršavaju obuku za snimanje osobnih sjećanja na rat.

Supervizija se provodi od strane Zdenke Pantić, direktorice Međunarodnog rehabilitacijskog centra za žrtve mučenja.

Financijsko poslovanje

Financijsko poslovanje je do kolovoza 2010. vodila vodi Blaženka Sečkar. Od 1. rujna vodi ga Sanjin Bužo. Knjigovodstvo vodi Konto Obad a blagajnu Gong. Od 2007. godine radimo redovne godišnje financijske revizije a prema potrebi i revizije za pojedine projekte.

Administrativno poslovanje i institucionalni razvoj

Početakom 2010. administrativno kormilo preuzela je Jelena Šimunović nakon više neuspjelih pokušaja angažiranja administrativne koordinatorice/a. Na poslovima arhiviranja od jeseni 2010. angažiran je Nikola Mokrović. Očekujemo da će se timu na jesen pridružiti i programska koordinatorica.

Informacijski sustav

U veljači 2011. smo poslije više od 3 godine pregovora potpisali ugovor za izgradnju informacijskog sistema, koji treba omogućiti sistematizaciju prikupljenih podataka i njihovo predstavljanje javnosti. Nakon neophodnih promjena u planu, izazvanim povlačenjem našeg partnera iz Sarajeva, nastavili smo pregovarati s Švicarskim ministarstvom vanjskih poslova te u suradnji s *Fondom za humanitarno pravo* Beograd i Priština nastavljamo razvijati tri kompatibilna informativna sustava u tri dokumentacijska centra. Očekujemo da ćemo nabaviti strojeve u slijedeća dva mjeseca kako bi prvi softverski modul počeo funkcionirati na ljeto.

Namicanje sredstava

Uz strateške donatore dugoročno zainteresirane za razvoj rada na suočavanju s prošlošću na regionalnoj razini (Ministarstvo vanjskih poslova Švicarske, C.S.Mott, Ministarstvo vanjskih poslova Nizozemske) počeli su nas podržavati Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva, Europska unija, Balkan Trust i R. Bosch Stiftung te Ministarstvo vanjskih poslova Norveške.

Financijska situacija

Posebno veliko opterećenje stvoreno je zbog zastoja u namicanju sredstava posebice povezanog s obimom posla i namicanjem potrebnih financijskih sredstava za organiziranje konferencije u veljači 2007. Nakon zbrajanja svih računa od 1. travnja 2007. smanjena je dužina radnog vremena i plaće za veći dio radnih mjesta (tajnica, organizator, koordinatorica programa, voditeljica) u rasponu od 50 – 35%. Hvala na posudbama Centru za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek, Centru za mirovne studije i organizaciji B.a.B.e.!

Nakon sušne 2008. godine uslijedio je oporavak u 2009. Plaće su se vratile u normalu u siječnju 2009. godine. Prihod u 2009. bio: 333.027 EUR. U 2010. prihod je bio 619.026 Eura.

Za aktivnosti u razdoblju od 2011. osigurano je oko 40% sredstava a za 2012. oko 25%.

Suradnja s drugim organizacijama i institucijama

Nastavili smo razvijati suradnju s organizacijama osnivačicama, posebice kroz zajedničko praćenje suđenja za ratne zločine, te zajednička javna oglašavanja a na regionalnoj razini s *Fondom za humanitarno pravo*. Aktivnosti u partnerstvu s organizacijama osnivačicama i regionalnim partnerima čine okosnicu rada *Documente*.

U pripremi terenskog rada i organiziranju događanja izvan Zagreba oslonili smo se na organizacije članice Koalicije za REKOM.

Stvorili smo kvalitetnije osnove za suradnju s nekim znanstvenim i muzejskim institucijama (posebice Spomen područje Jasenovac, Hrvatski povijesni muzej) i nekim fakultetima (Fakultet političkih znanosti, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Filozofski fakultet (posebice Odsjek za sociologiju i Odsjek za povijest)). Poboľjšali smo komunikaciju s pravosuđem (posebice s Državnim odvjetništvom RH te sucima nekih županijskih sudova i Vrhovnim sudom) te vladinim institucijama (posebice Upravom za zatočene i nestale).

Razvoj organizacije

Neizvjesno je hoćemo li uspjeti namaknuti sredstva za nastavak istraživanja ljudskih gubitaka te praćenje suđenja za ratne zločine. Izuzetno je važno fokusirati se na osnaživanje centralnih programa te sustavno namicanje sredstava. U veljači 2011. smo održali strateško planiranje kako bi stabilizirali organizaciju i odlučili se na organizacijsku intervenciju. Strateško planiranje je vodila Andrijana Parić a organizacijsku intervenciju vodit će Nataša Škrbić.

Izvještaj su pripremile/i:

Vesna Teršelić, Tanja Petrović, Sanjin Bužo, Igor Roginek, Eugen Jakovčić, Darija Marić, Jelena Đokić Jović, Tamara Banjeglav

U Zagrebu 15. ožujka 2011.